

УДК 316. 334.23

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Міхно Надія Костянтинівна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті визначено умови ведення бізнесу в Дніпропетровському регіоні в умовах актуальної соціально-економічної ситуації в країні. Автором проаналізовано складові формування сприятливого інвестиційного клімату, соціальні фактори розвитку підприємництва, стан інформаційної обізнаності підприємців щодо основних можливостей співпраці з державними структурами у просторі введення бізнесу та зафіксовано проблеми у роботі з центрами надання адміністративних послуг в регіоні. Матеріал, представлений в даній статті, базується на результатах емпіричного дослідження, проведеного співробітниками кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара за ініціативою Торгово-промислової палати Дніпропетровської області. Здійснене дослідження присвячено виявленню особливостей бізнес-клімату в Дніпропетровській області, опитано представників середньої ланки підприємництва. Підкреслено, що бізнес дає роботу членам громади, створює і утримує робочі місця, поповнює бюджет. Тому життєдіяльність міста, регіону безпосередньо залежить від ефективності роботи малого і середнього бізнесу, стану розвитку підприємництва. У свою чергу, органи місцевого самоврядування, контролюючі органи, дозвільні структури можуть впливати на розвиток підприємництва шляхом створення сприятливого бізнес-клімату.

Ключові слова: суб'єкти підприємництва, бізнес-клімат, бізнес-середовище.

В статье выявлены условия ведения бизнеса в Днепропетровском регионе в условиях актуальной социально-экономической ситуации в стране. Автором проанализированы основные составляющие формирования благоприятного инвестиционного климата, факторы развития предпринимательства, состояние информационной осведомленности предпринимателей относительно основных возможностей сотрудничества с государственными структурами в пространстве ведения бизнеса и зафиксированы проблемные точки работы с центрами предоставления административных услуг в регионе. Материал, представленный в данной статье, базируется на результатах эмпирического исследования, проведенного сотрудниками кафедры социологии Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара по инициативе Торгово-промышленной палаты Днепропетровской области. Проведенное исследование посвящено выявлению особенностей бизнес-климата в Днепропетровской области, опрошены представители среднего звена предпринимательства. Подчеркнуто, что бизнес дает работу членам громады, создает и удерживает рабочие места, пополняет бюджет. Поэтому жизнедеятельность города, региона напрямую зависит от эффективности работы малого и среднего бизнеса, состояния развития предпринимательства. В свою очередь, органы местного самоуправления, контролирующие органы, разрешительные структуры могут влиять на развитие предпринимательства путем создания благоприятного бизнес-климата.

Ключевые слова: субъекты предпринимательства, бизнес-климат, бизнес-среда.

The focus of this article is focused on identified basic business conditions in the Dnipropetrovsk region in terms of actual socio-economic situation in the country. The results of the empirical research the basic components of a favorable investment climate, the most important factors for business development, the state of information awareness of entrepreneurs on basic possibilities of cooperation with the state administration in the area of business and fixed the problem in terms of the centers of administrative services in the region. The material presented in this article is based on empirical research conducted by the Sociology Department Oles Honchar Dnipropetrovsk National University on the initiative of the Chamber of Commerce of Dnipropetrovsk region devoted to determination of the business climate in the Dnipropetrovsk region, interviewed representatives medium level businesses. Business employs community members, creates and maintains jobs, adds to the budget. Therefore, the life of the city, the region depends on the performance of small and medium business, state business development. In turn, local governments, regulatory authorities, licensing structures may influence the development of entrepreneurship by creating a favorable business climate.

Keywords: business entities, business climate, business environment.

У сучасних умовах вагомим значенням для соціально-економічного відродження України набуває розвиток підприємництва. Із зміною соціально-економічних факторів і потреб суспільства, розвитком продуктивних сил критично змінювались погляди щодо суті і значення підприємництва. Однак, аналіз історичного досвіду становлення і розвитку підприємництва доводить, що воно є соціально-економічною основою ринкової економіки, необхідною і достатньою умовою для її виникнення і розвитку. Підприємництво як багатогранне явище включає в себе сукупність економічних, історичних, соціальних і правових відносин, спрямованих на отримання прибутку, підприємницьке середовище, особистість підприємця, стиль і тип його поведінки при здійсненні підприємницької діяльності як мотиву розвитку галузі економіки.

Бізнес-середовище досягла в сучасній Україні знаходиться на новому етапі свого розвитку. Соціально-економічний вплив малого і середнього підприємництва на економіку країни став співмірним із таким впливом у розвинутих країнах світу. Сукупний сегмент мікро-, малого та середнього підприємництва забезпечує зайнятість громадян, зростання випуску продукції та послуг, податкові надходження до державного бюджету. Формування державної політики розвитку підприємництва і встановлення сприятливого інвестиційного та бізнес-клімату в Україні лежить у площині виявлення низки впливів, що визначають поведінку економічних агентів у ринковому середовищі, вироблення цілісної державної політики розвитку малого і середнього бізнесу.

Питаннями вивчення особливостей підприємництва як виду діяльності та соціально-економічного явища, соціальної відповідальності бізнесу займалися видатні зарубіжні та вітчизняні соціологи. Основи сучасного розуміння підприємництва, його ролі в економіці закладені представниками неокласичної школи – В. Зомбартом, А. Шапіро, Й. Шумпетером та ін. Підприємництво вони розглядають як складне комплексне явище, для якого характерно новаторство, самостійність, жорсткість вимог то особистих якостей підприємця. З кінця 80-х рр. XX ст. проблеми підприємництва стають предметом вивчення науковців України і країн ближнього зарубіжжя. Заслужують уваги роботи А.Бусигіна, Л.Дашкова, О.Динкіна, О.Кривцова, С.Соболя, А.Стерліна, Б.Райзберга, В.Яковлева та ін., які присвячені аналізу теоретичних підходів до вивчення підприємницької діяльності та визначення її місця в ринковій економіці. розглядаються в роботах Е.Борсученка, М.Єрмошенка, А.Кисельова, О.Кузьмічова та ін. Соціальні та соціально-психологічні характеристики вітчизняного підприємця (його самопочуття, здатність до ризику, рівень ділової етики, особистісні ділові якості та мотиви діяльності) є предметом досліджень таких учених, як А. Агеєв, А. Арсеєнко, В. Ворона, Ж.Грищенко, О.Ємел'янов, І.Кононов, В.Міщенко, В.Радаєв, І.Сорока, Є. Суїменко, Г. Черніков. Проблема трансформації соціальної структури українського суспільства у зв'язку з появою вітчизняних підприємців присвячені роботи О. Журавльова, Т. Заславської, В. Пилипенка, В. Позднякова та ін. [1, с. 1-2].

Сьогодні в економіці України відбуваються швидкі та не до кінця прогнозовані перетворення, спричинені політичними та іншими факторами впливу. Обов'язковою і об'єктивною умовою виходу України з соціально-економічної кризи є наявність коштів, потрібних для уникнення бюджетного дефіциту та для активної інвестиційної діяльності у різні сфери виробництва. Активізація цієї діяльності в Україні — вкрай важливе завдання, розв'язання якого в сучасних умовах неможливе без ефективного державного втручання [2]. Саме держава відповідає за створення сприятливого інвестиційного середовища, тому подальший розвиток соціально-економічної ситуації в Україні значною мірою залежатиме від результативності державної інвестиційної політики і від подолання несприятливих тенденцій, накопичених у сфері інвестування. Для економічного зростання України необхідна перебудова інституціональної структури, яка не є опорою для розвитку, оскільки страждає від бюрократизму, недостатньої прозорості й фаворитизму. А, отже, виникає необхідність більш детального вивчення питань розвитку підприємництва в країні.

Матеріал, представлений в даній статті, базується на результатах емпіричного дослідження, проведеного співробітниками кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (вага автора статті: розробка інструментарію та виконання відповідного розділу аналітичного звіту) за ініціативою Торгово-промислової палати Дніпропетровської області у період з 5 по 30 вересня 2016 р. Проведене дослідження присвячено виявленню особливостей бізнес-клімату в Дніпропетровській області, опитано представників середньої ланки підприємництва (без урахування малого та мікро бізнесу), вибірково сукупність побудована на основі даних наданих управлінням статистики в Дніпропетровській області. Дослідження виконано із залученням евристичного потенціалу кількісної методології, зокрема передбачало здійснення опитування, шляхом використання методу роздаткового анкетування. Вибір респондентів відбувався на основі квотно-репрезентативної вибірки

відповідно до структури адміністративно-територіального поділу області та орієнтації до галузевого спрямування підприємницької діяльності (N=158).

Складовою формувannya сприятливого інвестиційного клімату є забезпечення доступності кредитів для позичальників шляхом зниження їх вартості. Цього можна досягнути шляхом перегляду існуючої системи резервування коштів комерційних банків у напрямі зниження норми резервування. При цьому важливо створити стимулюючу систему обов'язкового резервування для банків, які активно займаються інвестиційним кредитуванням. Переважаючий відсоток опитаних (87 %) зазначає, що основним джерелом фінансування є власні кошти, кредитними коштами користуються 13 % опитаних, тоді як закордонні інвестиції використовують лише незначний відсоток респондентів (0,6 %). Показовим є те, що державна фінансова підтримка не реалізовується в повному обсязі у відношенні розвитку підприємницької діяльності. Роль держави в процесі розвитку підприємства складно переоцінити, оскільки саме держава має доступні ресурси для розвитку підприємства шляхом інформаційного забезпечення; шляхом надання допомоги в матеріальному забезпеченні та збуті продукції підприємців; шляхом підготовки кадрів для сфери підприємництва; шляхом створення суб'єктам підприємництва умов для ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

Серед найбільш важливих факторів для розвитку підприємництва респонденти зазначили відсутність корупційних схем (73 %). Проблема корупції вже була згадана при розгляді перешкоджаючих для бізнесу факторів і займала одну з домінуючих позицій. Саме тому поява цього фактору в аспекті необхідності його ліквідування для розвитку феномену підприємництва є цілком логічною. Наступним в рейтингу факторів є необхідність спрощення процедури отримання дозвільних документів, на це вказали 65% опитаних. В цілому дана проблема є похідною від феномену корупції, який сприяє затягуванню у прийнятті рішень, в тому числі у відношенні отримання дозвільних документів. Третю позицію займає такий фактор як прозорість ведення бізнесу (57 %) та сприятливий інвестиційний клімат (56%).

Однією з важливих основ розвитку малого та середнього підприємництва є можливості виходу на зовнішні ринки, залучення закордонних інвестицій, використання державної підтримки. Головним фактором залученості у ці процеси є наявність широкої інформації щодо існуючих можливостей, які надаються бізнесу в Україні в цілому, там окремо взятих випадках. На сьогоднішній день гостро постає питання щодо того, чому представники суб'єктів підприємництва не використовують шанси, які надаються зовнішніми інвесторами? Серед причин, що перешкоджають активному використанню преференцій закордонних установ стала не поінформованість бізнесу про можливості, що відкрилися на європейських ринках. Так, в межах даного дослідження, респондентам було запропоновано відповісти на питання щодо того, якого типу інформації їм не вистачає в найбільшій мірі.

Так, учасники дослідження зазначили, що найбільший вакуум інформації це: інформація щодо наявності державної фінансової допомоги (41 %), інформація щодо специфіки роботи в рамках Світової організації торгівлі (30 %), інформація щодо торговельних місій України до ЄС (22 %), інформація щодо особливостей здійснення держзакупівель (22 %). А найгрунтовніше висвітлена інформація щодо інформація щодо інтеграції України до Зони вільної торгівлі з ЄС та інформація щодо можливості ведення бізнесу в інших регіонах України.

Однією з головних умов розвитку підприємництва в країні є можливість освоювати державні кошти. Публічність та доступність до участі у тендерних закупках довгий час була майже закритою сферою для пересічних підприємців. Але на сьогоднішній день ситуація змінюється завдяки створенню та запуску системи електронних тендерних закупок через платформу ProZorro. Реформу у сфері публічних закупівель можна вважати прикладом успішних змін в країні. Основана мета реформи – суттєве зниження корупції під час закупівель за публічні кошти, досягнення максимальної ефективності та економії. Успішна реалізація проекту має повернути довіру бізнесу до держави та стимулювати його до участі в державних тендерах. Головний принцип системи ProZorro – «всі бачать все». Використання системи є обов'язковим для всіх закупівель вартістю від 200 тис. грн для товарів і послуг, та від 1,5 млн грн – для робіт. Якщо предмет закупівлі має вартість від 50 тис. грн до 200 тис. грн, то замовник зобов'язаний або провести закупівлю через систему, або завантажити в систему детальний звіт про закупівлю. Однак Міністерство економічного розвитку і торгівлі наполегливо радить використовувати ProZorro навіть на закупівлях вартістю від 5 тис. грн, оскільки навіть на таких невеликих тендерах система продемонструвала високу ефективність у рамках пілотного проекту, що тривав близько року. Для бізнесу участь у торгах – це можливість отримати частку від ринку загальною вартістю близько 250 млрд грн на рік [3].

А отже, логічно виникає питання наскільки суб'єкти підприємницької діяльності обізнані в даному питанні. Більше половини опитаних (52 %) зазначили, що недостатньо обізнані в даному питанні. Можна припустити, що на даному етапі система тендерних закупок ще не знаходиться в достатньому інформаційному світі. Незважаючи на низку відкритих семінарів, які проводяться обласною державною адміністрацією, значна кількість підприємців ще не отримали повної інструкції щодо можливостей та специфіки роботи з даною електронною платформою. Як свідчать матеріали дослідження, більше половини опитаних не планують в найближчий час приймати участь у тендерних процедурах (57 %), близько третини респондентів на даний момент не приймали участь у тендерах, але планують брати участь найближчим часом (30 %), лише кожний десятий підприємець брав участь у державних закупівлях більше ніж один раз.

Питання щодо обізнаності та планів на участь в електронній системі тендерних державних закупівель ProZorro серед представників підприємництва в Україні це один з маркерів, що демонструє рівень підтримки малим та середнім бізнесом державних реформ відносно подолання корупції в сфері державних закупівель. Основна мета цієї системи полягає в суттєвому зниженні корупції під час закупівель за публічні кошти, досягнення максимальної ефективності та економії. Успішна реалізація проекту має на меті повернути довіру бізнесу до держави та стимулювати його до участі в державних тендерах. Головний принцип системи ProZorro – «всі бачать все».

Не дивлячись на невелику популярність даної системи серед респондентів (оскільки не дуже високий показник реальної участі в системі ProZorro) більш детальний аналіз фіксує тенденцію щодо взаємозв'язку між частотою участі в електронній системі та розміром річного обсягу прибутку респондентів. За даними дослідження, частіше в межах системи ProZorro були залучені ті підприємства, річний обсяг прибутку яких коливається від 500 до 1 млн. грн. (17 %) та тих чий обсяг перевищує 1 млн. грн. (27 %).

Для зручності надання послуг в більшості міст України ЦНАП уже створені та приймають відвідувачів. Більшість їх відповідають основним критеріям зручності для відвідувачів: мають відкритий простір прийому замість коридорів та кабінетів, приймають людей понад 42 години на тиждень (щодня, крім неділі, без обідніх перерв, в окремі дні тижня — до восьмої години вечора), зручні місця очікування в черзі та прийому відвідувачів, електронну чергу замість живої.

Центри надання адміністративних послуг переважно дотримуються мінімальних вимог зручності для осіб із додатковими потребами: мають пандуси або кнопки виклику, відповідно обладнані вбиральні. Ряд ЦНАП (у Харкові, Києві, Дніпрі) мають веб-платформи, на яких можна замовити окремі послуги, записатися на прийом, стежити за рухом справи, отримати консультацію через веб-портал. Адміністратори ЦНАП інформують заявників електронною поштою або по телефону про готовність замовленого документа. А в окремих центрах навіть можна замовити отримання готового документа поштою, щоб не йти по нього в ЦНАП [4].

Але, незважаючи на декларовані зручності, виникають ситуації проблемності роботи даних установ. Постає питання наскільки ЦНАП задовільняють вимоги суб'єктів підприємництва в ході тісної співпраці. Більшість опитаних респондентів відмітили, що у них не виникало проблем у сфері надання адміністративних послуг (49%). Серед опитаних, які стикалися з деякими перешкодами у плідній роботі з адмінцентрами домінують наступні проблеми: відсутність можливості отримати консультацію з питання, яке цікавить (23%), наявність черг в Центрі (18%), недотримання термінів надання адміністративної послуги (13 %), незручний графік роботи Центру (10%).

Також, в межах проведеного дослідження суб'єктам підприємницької діяльності було поставлено питання щодо того, які заходи державної підтримки на їх думки є найбільш ефективними. Респондентами було відмічено, що подолання корупції є найважливішим кроком, який дасть змогу кардинально змінити ситуацію в бізнес-середовищі. Серед інших ефективних дій держави були виділені – зниження податків (54 %), усунення адміністративних бар'єрів (45%) та пільгове кредитування (27%).

Бізнес дає роботу членам громади, створює і утримує робочі місця, поповнює бюджет. Тому життєдіяльність міста, регіону безпосередньо залежить від ефективності роботи малого і середнього бізнесу, стану розвитку підприємництва. В свою чергу органи місцевого самоврядування, контролюючі органи, дозвільні структури можуть впливати на розвиток підприємництва шляхом створення сприятливого бізнес-клімату. Тому співпраця влади і бізнесу в сучасних умовах має велике практичне значення.

В свою чергу, все це зумовлює інтенсивність контактів взаємодії з рядом державних та недержавних інституцій в ході реалізації власної діяльності. В межах даного дослідження респондентам було запропоновано охарактеризувати специфіку взаємодії з рядом контролюючих та інформаційно-маркетингових організацій, які працюють в сфері підприємництва. Якщо більш детально звернути увагу

на специфіку взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності з перерахованими вище організаціями, то в першу чергу, необхідно відмітити, що задовільний рівень співробітництва був зазначений з: торгово-промисловою палатою (78 %), органами реєстрації бізнесу (42 %), державною службою зайнятості (37 %), страховими компаніями (37 %), бізнес-асоціацією (37 %), районними органами влади (36 %), міськими органами влади (34 %) та ін.

Зміцнення ефективності співпраці представників бізнесу, правоохоронних органів, місцевих органів влади і самоврядування з метою побудови дієвого механізму боротьби з корупційними проявами в районі, визначення чинників, які створюють підґрунтя для корупційних правопорушень та сприяння з боку влади вирішенню актуальних проблем підприємців є однією з найактуальніших питань встановлення сприятливого бізнес клімату. В свою чергу під час тісної співпраці виникають ситуації ускладненої взаємодії. Так, суб'єктам підприємницької діяльності було запропоновано відмітити, з якими саме інституціями виникали найбільш проблемні точки співпраці. Серед державних та недержавних структур, які продемонстрували перепони у співробітництві були виділені: газова служба (19 %), державна фіскальна служба (17%), органи реєстрації бізнесу (16 %), водоканал (16 %), енергетичні компанії (16 %), представники МВС та СБУ (15 %). Але в свою чергу, варто відмітити, що відсоток опитаних, які зазначили проблематичність співпраці з вищезазначеними структурами, значно нижчий, за відсоток тих, зазначив відсутність суттєвих проблем в процесі взаємодії у вирішенні питань, пов'язаних з організацією роботи власного бізнесу.

Стрімко змінюється переформатування світових фінансових та товарних потоків. Підприємство унаслідок усталених нині економічних зв'язків та практик ведення бізнесу і регулювання підприємницької діяльності втрачає потенціал до стрімкого зростання власних масштабів і ефективності функціонування. Учасником дослідження було запропоновано висловити думку щодо того як змінилися умови в яких ведеться підприємницька діяльність в Україні за останній час. Так, 36 % опитаних зазначили, що ситуація в сфері підприємницької діяльності за останній рік істотно погіршилася, 25 % респондентів відмітили, що ситуація трохи погіршилася, приблизно третина опитаних вказують, що за останній час ситуація в сфері бізнесу залишилася незмінною (27 %), лише десята частина опитаних зазначили, що умови, в яких здійснюється підприємницька діяльність трохи покращилася.

Сучасний розвиток підприємництва супроводжується пошуком інструментів до розширення меж сприяння підприємницькому середовищу та діловій активності громадян. Для цього необхідно сформувати певний баланс між регуляторними практиками і господарською діяльністю економічних агентів на товарних ринках за для зростання привабливості ведення бізнесу в національній економіці. Проте зростання невизначеності в посткризовому економічному середовищі не лише ускладнює пошук такого балансу, а й провокує порушення попереднього, що загострює поглиблення існуючих вад ринкової та управлінської системи у тій чи іншій країні. Соціально-економічна система України не стала винятком, в ній поряд з іншими країнами світу ведеться пошук шляхів встановлення економічної рівноваги та розвитку в посткризовому конкурентному просторі. Вироблення механізмів переформатування підприємницького середовища та їх застосування у процесі реалізації економічних реформ мають першочергове значення для посилення конкурентоспроможності української економіки, підвищення її стійкості, гнучкості та структурної модернізації згідно вимог часу. Активізація підприємництва та зростання масштабів і ефективності функціонування підприємницького сектору є одним з головних чинників позитивних структурних змін та модернізації національного господарства, становлення нових ресурсів економічного пожвавлення, підвищення якості життя населення. Розвиток підприємництва також веде до інституційної перебудови суспільства на основі поширення економічної свободи та становлення «середнього класу» як підґрунтя соціальної стабільності.

Література:

1. Ярмук Т. Формування підприємницького інтересу молоді України в умовах трансформації суспільства / Т. Ярмук / автореф. на здоб. наук. ступ. канд. соціол. наук. – Х., 2001. – 24 с.
2. Яхвук Д. Вплив факторів макросередовища на інвестиційну привабливість бізнесу в умовах кризи / Д. Яхвук, Л. Прийма. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7630/1/35.pdf>.
3. Prozorro. Публічні закупівлі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prozorro.gov.ua/ua/pro-reformu/>.
4. Добрянська Н. Центри надання адміністративних послуг – шлях подолання бюрократії та корупції / Н. Добрянська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/centri-nadannya-administrativnih-poslug-shlyah-podolannya-byurokratiyi-ta-korupciyi-.html>.